

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

CAP. 1. *Rei Romanae status ante Augustum.* 2. *Eius artes et via ad imperium.* 3. *Varij ab Augusto destinati successores.* 4. *Status rerum et affectus civium sub Augusto.* 5. *Iudicia de successoribus.* 6. *Mors Augusti, et mors celata.* 7. *Accitus ad successionem Tiberius.* 8. *Caedes Postumi Agrippae.* 9. *Roma prona in servitutem. Iuratum in verba novi Principis.* 10. *Eius callida tergiversatio.* 11. *Augusti testamentum et honores eximii in funere.* 12. *De Augusto iudicia in utramque partem.* 13. *Iudicia sequiora.* 14. *Tiberius imperium subdole renuit, urgente Senatu.* 15. *Rationarium imperii.* 16. *Asinio iratus Tiberius, 17. mox Arruntio, Haterio et Scauro.* 18. *Senatus adulatio in Liviam, a Tiberio temperata.* 19. *Ratio comitorum.* 20. *Ludi Augustales.* 21. *Seditio Pannonicarum legionum, VIII. IX. XV. Concitor Percennius.* 22. *Huius seditiosae conciones.* 23. *Furit miles, quem moderari*

TACITVS I.

A

conatur *Blaesus*. 19. *Legatio ad Principem*. 20. *Re-*
crudescit seditio. 21. *Blaesus frustra obnititur*, 22.
Vibuleni fallaci facinore paene oppressus. 23. *Tri-*
buni mil. pulsi. *Lucillius caesus*. 24. *Drusus sedi-*
tioni sedandae missus a Tiberio. 25. *Drusus litteras*
Tiberii recitat. 26. *Militum postulata differt*. *Clam-*
or. 27. *Hinc tumultus acrior*. *Lentuli periculum*.
 28. *Lunae defectio seditiosos terret, nec deest occa-*
sioni Drusus. 29. *Miles ponit ferociam*. 30. *Capita*
tumultus caesa. *Legiones hibernis suis redditae*. 31.
Gravior oritur seditio legionum octo Germanicarum.
 32. *Saevitia in centuriones*. *Chaereae facinus*. 33. *Ger-*
manicus Caesar ad legiones e Gallia properat: 34.
quas ad fidem cohortatur. 35. *Eae querelas promunt:*
pars imperium offerunt acriter abnuenti. 36. *Remed-*
ia quaesita. 37. *Oblata missio et pecunia: sic paul-*
lum oppressa seditio. 38. *Vexillarii turbant: quos*
fortiter coercet Mennius. 39. *Denuo legg. I. et XX.*
turbant. *Caesari vim, Planco mortem intentant*. 40.
Germanicus, filio et uxore dimissis, 41. *militi poeni-*
tentiam iniicit, 42. 43. *tum eum facunda oratione al-*
loquitur. 44. *Mutati poenas in se ultro posunt: no-*
xios ipsi puniunt. *Centuriones novi suffecti*. 45. *In*
turbidos adhuc vis paratur. 46. *Trepidae urbes rumo-*
res. 47. *Tiberius iter simulat*. 48. *Germanici minae*.
 49. *Miles suos turbatores ipse caedit*. 50. *Furorem*
expiaturi, in hostem eunt. *Marsi oppressi*. 51. *Tan-*
fanæ templum dirutum. *Insidiae in reditu iratae*.
 52. *Tiberius maligne laudat Germanicum*. 53. *Italiae*
mors et mores. *Gracchus caesus*. 54. *Sodales Augu-*
stales instituuntur. *Histrioniae turbae*.
 55. *Proximo anno in Catos excursus*. *Arminius.*
Segestes. 56. *Catti improviso oppressi*. *Mattium in-*
densum. 57. *Segestem obsessum liberat Germanicus*.
Vxor Arminiæ capta. 58. *Segestis oratio*. *Segestes*
cum suis benigne habitus. 59. *Arminius in eum et Ro-*

manos invehitur. 60. Cherusci aliique populi rebel-
lant. Bructeri fusi. 61. Monumenta cladis Varianae.
62. Reliquiae illius cladis tumulatae, improbante Ti-
berio. 63. Pugna cum Arminio. 64. Caecinam loco
iniquo aggreditur Arminius intrepidum. 65. Milites
consternati. Caecinae somnium infaustum. Caesi
paene Romani. 66. Panicus terror ut repressus. 67.
Consilium Caecinae de recessu. 68. Felix eruptio.
Germanorum clades. 69. Agrippinae viriles curae
Tiberium offendunt. 70. Legiones aestu maris cum pe-
riculo reiectae. 71. Segimerus in deditionem acceptus.
Exercitus damna suppleta. 72. Tiberii ficta modestia.
Lex maiestatis revocata, 73. et in minimis quibusdam
exercita. Delationum pestis ingruit. 74. Marcellus
maiestatis postulatus. In eum ira Tiberii incautior.
75. Tiberii liberalitas. 76. Tiberis inundatio. Achaia
et Macedonia levatae. Drusi munus. 77. Theatri li-
centia coercita. 78. Templum Augusti. Centesima.
79. An aquae Tiberi subducendae. 80. Tiberius cur
praesides raro mutarit. 81. Comitiorum confusa
ratio.

Haec fere biennio gesta,

SEX. POMPEIO ET SEX. APPULEIO, COSS.

NERONE CLAUDIO DRUSO CAESARE ET

C. NORBANO, COSS.

Vrbem Romam a principio Reges habuere. Liberta-
tem et Consulatum L. Brutus instituit. Dictaturae
ad tempus sumebantur: neque Decemviralis potestas
ultra biennium, neque Tribunorum militum consu-
lare ius diu valuit. Non Cinnae, non Sullae longa
dominatio; et Pompeii Crassique potentia cito in
Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum
cessere: qui cuncta, discordiis civilibus fessa, nomine
Principis sub imperium accepit. Sed veteris populi

Rom. prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii Caiique et Claudii ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsae; postquam occiderant, recentibus odiis compositae sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum et cetera; sine ira et studio, quorum causas procul habeo. *42.*

II. Postquam, Bruto et Cassio caesis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus nisi Caesar dux reliquus: posito *Triumviri* nomine, Consulem se ferens, et ad tuendam plebem Tribunicio iure contentum, ubi militem donis, *populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit,* insurgere paullatim, munia Senatus, magistratum, legum in se trahere, nullo adversante, cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus et honoribus extollerentur, ac novis ex rebus aucti tuta et praesentia, quam vetera et periculosa mallent. Neque provinciae illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus populique imperio, ob certamina potentium et avaritiam magistratum; invalido legum auxilio, quae vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.

III. Ceterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adulescentem, Pontificatu et curuli Aedilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia et victoriae socium, geminatis consularibus extulit: mox, defuncto Marcello, generum sumpsit: Tiberium Neronem et Claudium Drusum, privignos, imperatoris nominibus auxit, integra etiam tum domo sua, nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium, in familiam Caesarum

induxerat; nec dum posita puerili praetexta, *Principes Iuventutis* appellari, destinari Consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat. Ut Agrippa vita concessit, L. Caesarem, euntem ad Hispanienses exercitus, Caium, remeantem Armenia et vulnere invalidum, mors fato propra vel novercae Liviae dolus abstulit; Drusoque pridem extincto, Nero solus et privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors Tribuniciae potestatis adsumitur, omnisque per exercitus ostentatur; non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam projiceret, rudem sane bonarum artium et robore corporis stolidè ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem a Tiberio iussit; quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis; sed quo pluribus munitis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos, supererat; abolendae magis infamiae, ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii aut dignum ob praemium. Domi res tranquillae; eadem magistratum vocabula: iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati. quotusquisque reliquus, qui rem publicam vidisset?

IV. Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci et integri moris: omnes, exuta aequalitate, iussa Principis adspectare; nulla in praesens formidine, dum Augustus aetate validus seque et domum et pacem sustentavit. Postquam protracta iam senectus aegro et corpore fatigabatur, aderatque finis et spes novae: pauci bona libertatis incassum disse-rere: plures bellum pavescere, alii cupere: pars multo maxima imminents dominos variis rumoribus

et spes libertatis incassum disse-rere: plures bellum pavescere, alii cupere: pars multo maxima imminents dominos variis rumoribus

differebant: trucem Agrippam et ignominia accensum non aetate, neque rerum experientia, tantae molis parem: Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello, sed vetere atque insita Claudiae familiae superbia; multaque indicia saevitiae, quamquam premantur, erumpere. Hunc et prima ab infantia educatum in domo regnatrice: congestos iuveni consulatus, triumphos: ne vis quadem annis, quibus Rhodi, specie recessus, exsulem egerit, aliquid quam iram et simulationem et secretas libidines meditatam. Accedere matrem muliebri impotentia: serviendum feminae, duobusque insuper adulescentibus, qui rem publicam interim premant, quandoque distrahant.

V. Haec atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti: et quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses Augustum, electis consociis et comite uno, Fabio Maximo, Planasiam vectum ad visendum Agrippam: multas illic utrimque lacrimas et signa caritatis; spemque ex eo, fore ut iuvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori Marciae aperuisse, illam Liviae: gnarum id Caesari: neque multo post extincto Maximo, (dubium an quaesita morte,) auditos in funere eius Marciae gemitus, semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset. Vtunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, propebris matris litteris accitur: neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque custodiis domum et vias seperat Liviae: laetique interdum nuntii vulgabantur, donec, provis quae tempus movebat, simul excessisse Augustum et rerum potiri Neronem, fama eadem tulit.

VI. Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes: quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo, centurio aegre confecit.

ceptae. verba edicti fuere pauca et sensu permodes-
 to: *de honoribus parentis consulturum: neque absc-*
edere a corpore: idque unum ex publicis muneribus
usurpare. Sed, defuncto Augusto, *signum praetoriis*
cohortibus ut imperator dederat: excubiae, arma,
caetera aulae: miles in forum, miles in curiam comi-
tabatur. litteras ad exercitum, tamquam adeptum prin-
cipatu, misit: nusquam cunctabundus, nisi cum in
 Senatu loqueretur. Causa praecipua ex formidine, ne
 Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa
 sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere
 imperium quam exspectare mallet. Dabat et fama,
 ut vocatus electusque potius a republica videretur,
 quam per uxorium ambitum et senili adoptione in-
 reppsisse. Postea cognitum est, ad introspiciendas
 etiam procerum voluntates inductam dubitationem.
 nam verba, vultus, in crimen detorqueus, recon-
 debat.

VIII. Nihil primo Senatus die agi passus, nisi de
 supremis Augusti: cuius testamentum, inlatum per
 Virgines Vestae, Tiberium et Liviam heredes habuit.
 Livia in familiam Iuliam nomenque Augustae adsu-
 mebatur: in spem secundam, nepotes pronepotesque:
 tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque
 invidiosos sibi, sed iactantia gloriae ad posteros. Le-
 gata non ultra civilem modum, nisi quod populo et
 plebi ccccxv, praetoriarum cohortium militibus
 singula nummum millia, legionariis ccc, cohortibus
 civium Romanorum cccc nummos viritim dedit.
 Tum consultatum de honoribus; ex quis maxime in-
 signes visi: *ut porta triumphali duceretur funus, Gal-*
lus Asinius; ut legum latorum tituli, victarum ab eo
gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntius cen-
suere. addebat Messalla Valerius, renovandum per
annos sacramentum in nomen Tiberii: interrogatus-
que a Tiberio, num se mandante eam sententiam

prompississet? sponte dixisse, respondit: *neque in ius, quae ad rem publicam pertinerent, consilio, nisi suo, usurum, vel cum periculo offensionis.* ea sola species adulandi supererat. *Conclamant Patres, corpus ad rogam humeris Senatorum ferendum.* Remisit Caesar adroganti moderatione; *populumque edicto monuit, ne, ut quondam nimis studiis finis divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent.* Die fune-
ris milites *velut praesidio stetero, multum iridentibus, qui ipsi viderant, quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis improspere repetitae, cum occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa potentia, provisis etiam hereditum in rem publicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura eius queta foret.*

IX. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque *vana mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii princeps et vitae supremus: quod Nolae in domo et cubiculo, in quo pater eius, Octavius, vitam finivisset. numerus etiam consilium celebrabat, quo Valerium Corvum et C. Marium simul aequaverat: continuata per septem et triginta annos Tribunicia potestas: nomen Imperatoris semel atque vicies partum: atque honorum multiplicata aut nova.* At apud prudentes vita eius varie extollebatur, arguebaturve. Hi, pietate erga parentem et necessitudine rei publicae, in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae neque parari possent, neque haberi per bonas artes. multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse, postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriae remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Non Regno tamen, neque Dictatura, sed Principis nomine constitutam rem publicam:

inter inchoat deum Novum imperium est

mari Oceano aut omnibus longinquis septimum imperium: legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa: rursus apud cives, modestiam apud socios: urbem ipsam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.

X. Dicebatur contra, pietatem erga parentem et tempora rei publicae oblectui sumpta: ceterum cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adolescente privata exercitum, corruptas Consuladegiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium; mox ubi decreto Patrum fasces et ius Praetoris intraserit, caesis Hirtio et Pansa, (sive hostis illos, seu Pangam venenum vulnere adfusum, sui milites Hirtium, et machinator doli Caesar absulerat,) utriusque copias occupavisse: exortum utro Senatu consulatum, armaque, quae in Antonium acceperit, contra rem publicam versa; proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem, qui cepere, laudatas. Sane Cassii et Brutorum, exitus paternis inimicitias datos, (quanquam fas sit, privata odia publicis utilitatibus remittere;) sed Pompeium imagine patris, sed Lepidum specie amicitiae deceptos: post, Antonium Tarentino Brundisinoque foedere et nuptus sororis in lectum, subdole adiutalis poenas morte exsoluisse. Pacem sine dubio posthaec, verum cruentam: Lollianas, Variunasque clades; interfectos Romae Varrones, (i) Egnatios, (ii) Iulos. (i) Nec domesticis abstinebatur. - Abducta Neroni uxor: et consulti per Iulium Pontifices, an concepto, necdum edito, partu, rite nuberet: Q. Tediū et Vedii Pollionis luxus: postremo Livia, gravis in rem publicam mater; gravis domui Caesarum noverca. nihil deorum honoribus relictum, cum se templis et effigie numinum per flamines et sacerdotes coliveret. ne Tiberium quidem caritate aut rei publicae cura successorem adscitum: sed quoniam adrogantiam saecritiamque eius introspererit, comparatione deter-

rima sibi gloriam quaesivisse. Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribuniciam potestatem a Patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret.

XI. Ceterum sepultura more perfecta, templum et coelestes religiones decernuntur. Versae inde ad Tiberium preces. Et ille varie disserebat: de magnitudine imperii, sua modestia; *solam divi Augusti mentem tantae molis capace[m]; se, in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subiectum fortunae regendi cuncta onus. proinde in civitate, tot illustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia rei publicae sociatis laboribus exsecuturos.* Plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive adsuetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At Patres, quibus unus metus, si intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere: cum proferri libellum recitarique iussit. Opes publicae continebantur: quantum civium sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciae, tributa, aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. quae cuncta sua manu perscripserat Augustus: addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invdiam.

XII. Inter quae Senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, *se, ut non toti rei publicae parem, ita, quaecunque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum.* Tum Asinius Gallus, Interrogo, inquit, Caesar, quam partem rei publicae mandari tibi velis. Percussus improvisa interroga-

tione, paullum reticuit: dein, collecto animo, respondit: *nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet.* Rursum Gallus: (etenim vultu offensionem coniecit) *non idcirco interrogatum, ait, ut divideret, quae separari nequirent; sed ut sua confessione argueretur, unum esse rei publicae corpus, atque unius animo regendum.* addidit *laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quaeque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit.* Nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tamquam, ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret, Pollionisque Asinii, patris, ferociam retineret.

XIII. Post quae L. Arruntius, haud multum discrepans a Galli oratione, perinde offendit: quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira; sed divitem, promptum, artibus egregiis et pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus, supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque: *M. Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem; Gallum Asinium avidum, et minorem; L. Arruntium non indignum, et, si casus daretur, ausurum.* De prioribus consentitur: pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere; omnesque, praeter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere: Haterius, cum dixisset, *Quousque patieris, Caesar, non adesse caput rei publicae?* Scaurus, quia dixerat, *spem esse ex eo, non inritas fore Senatus preces, quod relationi Consulum iure Tribuniciae potestatis non intercessisset.* In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum,

flexit paullatim, non ut fateretur suscipi a se imperium, sed ut negare et rogari desineret. Constat, Haterium, cum deprecandi caussa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius, casu an manibus eius impeditus, procciderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, eiusque curatissimis precibus protegeretur.

XIV. Multa Patrum et in Augustam adulatio. Alii ^{Parenem} ^{ut sibi tribuerentur} alii ^{Matrem patriae} appellandam; plerique, ut nomini Caesaris adscriberetur ^{Iuliae filius} censebant. ille, ^{moderandis} ^{seminarum} honores, dictitans, ^{eademque se temperantia} ^{usurum} in iis, quae ^{sibi} ^{tribuerentur}: ceterum anxius invidia, et muliebri fastigium in deminutionem sui accipiens, de hactenus quidem ei ^{decerni} ^{passus} est: aramque adoptionis et alia huiuscemodi prohibuit. At Germanico Caesar proconsulare imperium petivit: missique legati, qui deferrent, simul maestitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa, quod designatus Consul Drusus praesensque erat. Candidatos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum: et, hortante Senatu, ut augeter, iureiurando obstrinxit se, non excessurum.

XV. Tum primum, e Campo comitia ad Patres transiata sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen studis tribuum habebant, neque populus ademptum ius questus est, nisi mani rumore: et Senatus, largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quattuor candidatos commendaret, sine repulsa et ambitu designandos. Inter quae Tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti, fastis additi, Augustales vocarentur. sed decreta pecunia ex aerario, utque per

perpetuam. 2. in curiam. comitia tributa, tria genera comitiorum. Quibus, Honoraria Tributa.

1. toga pida, quam gerant imperatores victores, urbes intrant.
2. orator peregrinus.

14 ANNALIUM [A. V. 767. A. C. 14.]

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud
2. permissum. mox celebratio annua ad Praetorem
translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio
evenisset.

XVI. Hicrerum urbanarum status erat, cum Pan-

nonicae legiones seditio incessit: nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps incientiam turbarum,
et ex civili bello spem praemiorum ostendebat. Ca-

stris aestivis tres simul legiones habebantur, praeside
Junio Blaeso: qui, sine Augusti et mitis Tiberii
auditis, ob iustitiam aut gaudium intermiserat so-

lita munia. Eo principio lascivire miles, discordare,
pessimi cuiusque sermonibus praebere aures, denique
luxum et otium cupere, disciplinam et laborem
adspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux

olim theatralium operarum, dein cretarius miles,
proca lingua, et miscere coetus histrionali studio
doctus. Is imperitos animos, et, quatenam post Au-

gustum militiae conditio, ambigentes, impellere paulatim
nocturnis conloquiis, aut flexo in vesperam die,
et, dilapsis melioribus, deterimum quemque congre-

gare. Postremo promptis iam et aliis seditionis
ministris, velut concionabundus interrogabat:

XVII. Cur paucis centurionibus, paucioribus tri-

bunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros
exposceret remedia, nisi nocum et nutantem adhuc prin-

cipem precibus vel armis, adirent? satis per tot annos
ignavia peccatum, quod tricenae aut quadragena stip-

pendia senes, et plerique truncato ex vulneribus corpore,
tolerent. ne dimissis quidem finem esse militiae,
sed apud vacillare retentos, alio vocabulo eosdem labores
perferre: ac si quis tot casus vita superaverit, tra-

hi adhuc diversas in terras, ubi, per nomen agrorum,
uliginos paludum vel inculta montium accipiant. Enimvero
militiam ipsam gravem, infructuosam: denis
in diem assibus animam et corpus aestimari. hinc ve-

3. fortis theatralis, qui appellare solebant in theatris.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

1. Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

stem, arma, tentoria; hinc saevitiam centurionum et
vacationes munerum redimi. at hercule verbera et vul-
nera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum, atro-
que aut sterilem pacem, sempiterna. nec tunc levamentum,
quum si certis sub legibus militia intraretur: ut singu-
los denarios mereant; sextusdecimus stipendii annus
finem adferret; ne ultra sub periculis teneretur, sed
isdem in castris praemium pecunia teneretur. An

praetorias cohortes, quae binos denarios acceperint,
quae post sedecim annos penatibus suis reddantur,
plus periculorum suscipere? non obtractari a se urba-
nas excubias: simi tamen apud horridas gentes e confu-
bernis hostem aspici.

XVIII. Adstrepebat vulgus, diversis incitamen-
tis: hi verberum notas, illi canitem, plurimum detrita
tergmina et nudum corpus exprobrantes: postremo
eo furoris veneri, ut tres legiones miscere in unam
agitaverint. depulsi aemulatione, quia suae quisque
legioni eum honorem quaerebant, alio vertunt, at-
que una tres aquilas et signa cohortium locant: simul
congerunt cespites, extruunt tribunal, quo magis
conspicua sedes foret. Properantibus Blaesus ad-
venit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans;

Mea potius caede impute manus; levitate flagitio lega-
tum interficietis, quam ab imperatore desciscitis, aut
incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus poe-
nitentiam adcelerabo.

XIX. Aggerabatur nihilominus cespes, iamque
pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia vi-
cti incoeptum omisere. Blaesus multa dicendi arte,

Non per seditionem et turbas desideria militum ad Caesarem ferenda, ait: neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse: et parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quae ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint;

Denarius non pavori illi avas valebat. 2. non boni narratio quare descriptio prohibetur, quae de causa Perse, suo Imperatoris, si unum tria atque quatuor illi ad nullum in hunc usque

vincula, desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi iam miscet.

XXII. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. et Vibulenus quidam, gregarius miles, ante tribunal Blaesi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, et, quid pararet, intentos: *Vos quidem, inquit, his innocentes et miserrimis lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem, missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitum militum habet atque armat. Responde, Blaese, ubi cadaver abieceris? ne hostes quidem sepultura invident. cum oculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant.*

XXIII. Incendebat haec fletu, et pectus atque os manibus verberans: mox disiectis, quorum per humeros sustinebatur, praeceps et singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. ac ni prope, neque corpus ullum reperiri, et servos, adhibitis cruciatibus, abnuere caedem, neque illi fuisse unquam fratrem, pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen ac praefectum castrorum extrudere: sarcinae fugientium direptae: et centurio Lucillius interficitur, cui, militaris facetiis, vocabulum *Cedo alteram* indiderant; quia, fracta vite in tergo militis, alteram clara voce ac rursus aliam posebat. ceteros latebrae texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipsae inter se legiones octava et quintadecima ferum parabant: dum centurionem, cognomento Sirpi-

cum, illa morti deponit, quintadecumani tumentur; ni miles nonanus preces et, adversum aspernantis, minas interiecisset.

XXIV. Haec audita quamquam abstrusum et tristissima quaeque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque praetoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis; ex re consulturum. et cohortes delecto milite supra solitum firmatae. addit magna pars praetoriani equitis et robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul praetorii praefectus, Aelius Seianus, collega Straboni, patri suo, datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuveni, et ceteris periculis praemiorumque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium, obviae fuere legiones, non laetae, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inlucie deformi, et vultu, quamquam maestitiam imitarentur, contumaciae propiores.

XXV. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant: globos armatorum certis castrorum locis opperiri iubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens. illi, quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursus, viso Caesare, trepidare: murmur incertum: atrox clamor, et repente quies: diversis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem, interrupto tumultu, litteras patris recitat, in quibus perscriptum erat: *Praecipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset: ubi primum a luctu requiesceret animus, acturum apud Patres de postulatis eorum: misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quae statim tribui possent: cetera Senatui servanda, quem neque gratiae neque severitatis expertem haberi par esset.*

XXVI. Responsum est a concione, *mandata Clementi centurioni, quae perferret. Is orditur de missione a sedecim annis: de praemiis finitae militiae: ut denarius diurnum stipendium foret; ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus cum arbitrium Senatus et patris obtenderet, clamore turbatur: Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse. nunquamne nisi ad se filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad Senatum reiciat. eundem ergo Senatum consulendum, quotiens supplicia aut proelia indicantur. an praemia sub dominis, poenas sine arbitrio esse?*

XXVII. Postremo deserunt tribunal; ut quis praetorianorum militum amicorumve Caesaris occurreret, manus intentantes, causam discordiae et initium armorum: maxime infensi Cn. Lentulo, quod is, ante alios aetate et gloria belli, firmare Drusum credebatur, et illa militiae flagitia primus adspernari. Nec multo post, digredientem cum Caesare, ac, provisu periculi, hiberna castra repetentem, circumstant, rogitantes, *quo pergeret? ad imperatorem an ad Patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur?* Simul ingruunt, saxa iaciunt. iamque lapidis ictu cruentus, et exitii certus, adcurso multitudinis, quae cum Druso advenerat, protectus est.

XXVIII. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit: nam luna claro repente coelo visa languescere. Id miles, rationis ignarus, omen praesentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, *prosperaeque cessura, quae pergerent, si fulgor et claritudo deae redderetur.* Igitur aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere: pro-

ut splendidior obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam ortae nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris, ut sunt mobiles ad superstitionem percussae semel mentes, *sibi aeternum laborem portendi, sua facinora aversari deos*, lamentantur. Utendum inclinatione ea Caesar, et, quae casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens, et si qui alii bonis artibus grati in vulgus: hi vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. *Quousque filium Imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique, pro Neronibus et Drusis, imperium populi Rom. capeissent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad poenitentiam sumus! Tarda sunt, quae in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.* Commotis per haec mentibus, et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. Tum redire paullatim amor obsequii: omittunt portas; signa, unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt.

XXIX. Drusus, orto die et vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat praesentia: *negat se terrore et minis vinci: fletos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet.* orantibus, rursum idem Blaesus, et L. Apronius, eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii, *opperiendos legatos atque interim comitate permulcendum militem*, censerent: alii, *fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint,*

impune contemni: dum superstitio urgeat, adiciendus ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. Tradunt plerique, intra tabernaculum ducis obrutos: alii, corpora extra vallum ostentui.

XXX. Tum, ut quisque praecipuus turbator, conquisiti: et pars, extra castra palantes, a centurionibus aut praetoriarum cohortium militibus caesi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas praematura hiems, imbribus continuis, adeoque saëvis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque unda raptabantur. durabat et formido coelestis iræ, *nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum, quam, si linquerent castra infausta temerataque, et soluti piaculo, suis quisque hibernis redderentur.* prima octava, dein quintadecima legio rediere. Nonanus, *opperiendas Tiberii epistolas,* clamitaverat, mox desolatus aliorum discessione imminentem necessitatem sponte praevenit. et Drusus, non expectato legatorum regressu, quia praesentia satis considerant, in urbem rediit.

XXXI. iisdem ferme diebus, iisdem caussis Germanicae legiones turbatae, quanto plures, tanto violentius: et magna spe, fore ut Germanicus Caesar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi sua cuncta tracturis. Duo apud ripam Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Caecina curabat. regimen summae rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienae speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unaetvicesimanis quintanisque

initio, et tractis prima quoque ac vicesima legionibus; nam iisdem aestivis in finibus Vbiorum habebantur per otium aut levia munia. Igitur, audito sine Augusti, vernacula multitudo, nuper acto in urbe delectu, lasciviae sueta, laborum intolerans, impellere ceterorum rudes animos: *venisse tempus, quo veterani maturam missionem, iuvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, saevitiamque centurionum ulciscerentur.* Non unus haec, ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: *sua in manu sitam rem Romanam; suis victoriis augeri rem publicam; in suum cognomentum adscisci Imperatores.*

XXXII. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium recordia constantiam exemerat. repente lymphati, dstrictis gladiis, in centuriones invadunt, (ea vetustissima militaribus odiis materies, et saeviendi principium,) prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adaequarent. Tum convulsos laniatosque et partim exanimos ante valium aut in amnem Rhenum proiiciunt. Septimium cum per fugisset ad tribunal, pedibusque Caecinae advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox caede C. Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum adulescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum praefectus ius obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id, militares animos altius coniectantibus, praecipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disiecti, nec paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tanta aequalitate et constantia, ut regi crederes.

XXXIII. Interea Germanico, per Gallias, ut dixi-

mus, census accipienti, excessisse Augustum, adfertur. Neptem eius, Agrippinam, in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso, fratre Tiberii, genitus, Augustae nepos: sed anxius occultis in se patrii aviaeque odiis, quorum caussae acriores, quia iniquae. quippe Drusi magna apud populum Rom. memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus: unde in Germanicum favor, et spes eadem. Nam iuveni civile ingenium, mira comitas et diversa a Tiberii sermone, vultu, adrogantibus et obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis; atque ipsa Agrippina paullo commotior, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

XXXIV. Sed Germanicus, quanto summae spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos et Belgarum civitates in verba eius adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, deiectis in terram oculis, velut poenitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri coepere. et quidam, prensa manu eius, per speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adsistentem concionem, quia permixta videbatur, *discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum: vexilla praeferrī, ut id saltem discerneret cohortes.* tarde obtemperavere. Tunc a veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, praecipuis laudibus celebrans, *quae apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiae inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil usquam turbidum, aut discors.*

XXXV. Silentio haec vel murmure modico audita sunt. Vt seditionem attigit, *ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinae decus? quonam tribunos, quo*

centuriones exegissent? rogitans: nudant universi corpora, *cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant*: mox indiscretis vocibus *pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum*, ac propriis nominibus incusant *vallum, fossas, pabuli, materiae, lignorum adgestus*, et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quaeruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena aut supra stipendia numerantes, *mederetur fessis, neque mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitae militiae, neque inopem requiem*, orabant. fuere etiam, qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum omnibus; et, si vellet imperium, promptos ostentavere. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, praecipuus tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille, *moriturum potius, quam fidem exueret*, clamitans, ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuisent. extrema et conglobata inter se pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam singuli, propius incidentes, *feriret*, hortabantur: et miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, *acutiorum esse*. Saevum id malique moris etiam furentibus visum: ac spatium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur.

XXXVI. Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur, *parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent: destinatum excidium Vbiorum oppidum: imbutasque praeda manus in direptionem Galliarum erupturas*. Augebat metum gnarus Romanae seditionis, et, si omitteretur ripa, invasurus hostis; at, si auxilia et socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi periculosa severitas; flagitiosa largitio; seu nihi! militi, sive omnia concederentur, in ancipiti res publica.

Igitur, volutatis inter se rationibus, placitum, ut epistolae, nomine principis, scriberentur: *missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari, qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quae petiverant, exsolvi duplicarique.*

XXXVII. Sensit miles, in tempus conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cuiusque. Non abscessere quintani unaetvicesimanique, donec iisdem in aestivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Caesaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Caecina legatus in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de Imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam et tertiamdecimam et sextamdecimam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit. Quartadecumani paullum dubitaverant; pecunia et missio, quamvis non flagitantibus, oblata est.

XXXVIII. At in Chaucis coeptavere seditionem praesidium agitantes vexillarii discordium legionum, et praesenti duorum militum supplicio paullum repressi sunt. Iusserat id Mennius, castrorum praefectus, bono magis exemplo, quam concesso iure. deinde, intumescente motu, profugus repertusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: *non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium Imperatorem violari.* simul exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, et, *si quis agmine decessisset, pro desertore fore,* clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

XXXIX. Interea legati ab Senatu, regressum iam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duae ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique, nuper

missi sub vexillo, hiemabant. Pavidos et conscientia recordes intrat metus, venisse Patrum iussu, qui irrita facerent, quae per seditionem expresserant. utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum, consulatu functum, principem legationis, auctorem Senatusconsulti incusant: et nocte concubia vexillum, in domo Germanici situm, flagitare occipiunt: concursuque ad ianuam facto, molliuntur fores; extractum cubili Caesarem, tradere vexillum, intento mortis metu subigunt. mox, vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione, ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias: caedem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primae legionis. illic signa et aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac, ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, (rarum etiam inter hostes) legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deum commaculavisset. Luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, recepitque in tribunal. Tum *fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum iram resurgere, cur venerint legati, aperit: ius legationis, atque ipsius Planci gravem et immeritum casum, simul, quantum dedecoris adierit legio, facunde miserratur, attonitaque magis, quam quieta concione, legatos, praesidio auxilium equitum, dimittit.*

XL. *Et in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra rebellis auxilium. Satis superque missione et pecunia et mollibus consultis peccatum: vel, si vitis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam coniugem, inter furentes, et omnis humani iuris violatores haberet? illos saltem avo et rei publicae redderet. Diu cunctatus, adspersantem uxorem, cum se divo*

Augusto ortam, neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum eius et communem filium, multo cum fletu, complexus, ut abiret, perpulit. Incedebat muliebri et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens: lamentantes circum amicorum coniuges, quae simul trahebantur; nec minus tristes, qui manebant.

XLI. Non florentis Caesaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victa, facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis: *quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas illustres — non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris, aut comitatus soliti — pergere ad Treveros, et externae fidei!* Pudor inde et miseratio, et patris Agrippae, Augusti avi, memoria: socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, praeclara pudicitia: iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil aequae flexit, quam invidia in Treveros: orant, obsistunt, *rediret, maneret*, pars Agrippinae occurrentes, plurimi ad Germanicum regressi. isque, ut erat recens dolore et ira, apud circumfusos ita coepit:

XLI. *Non mihi uxor aut filius patre et re publica cariores sunt: sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent. Coniugem et liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul a furentibus submoveo, ut, quicquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur; neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod nomen huic coetui dabo? milites:ne appellem? qui filium Imperatoris vestri vallo et armis circumstedistis. An*

cives? quibus tam proiecta Senatus auctoritas. hostium quoque ius et sacra legationis et fas gentium rupistis. Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando, qui sacramentum eius detrectabant. Divus Augustus vultu et adspectu Actiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniae Syriaeve miles adsperneretur, tamen mirum et indignum erat. Primane et vicesima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot proeliorum socia, tot praemiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis! hunc ego nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, eici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter infensos trahere?

XLI. Cur enim, primo concionis die, ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis? o improvidi amici! melius et amantius ille, qui gladium offerebat. cecidisset certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant, ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud et claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniae populos! Tua, dive Auguste, caelo recepta mens, tua, pater Druse, imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant! Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos Senatui, obsequium Imperatori, si mihi coniugem et filium redditis, discedite a contactu, ac dividite turbidos: id stabile ad poenitentiam, id fidei vinculum erit.

XLIV. Supplices ad haec, et vera exprobrari fa-
tentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis, et

duceret in hostem: revocaretur coniux, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinae excusavit, ob imminentem partum et hiemem: *venturum filium: cetera ipsi exsequerentur.* Discurrunt mutati, et seditiosissimum quemque victos trahunt ad legatum legionis primae, C. Cetronium, qui iudicium et poenas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, districtis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si *nocentem* adclamaverant, praecipus datus trucidabatur. et gaudebat caedibus miles, tamquam semet absolveret: nec Caesar arcebat, quando, nullo ipsius iussu, penes eosdem saevitia facti et invidia erat. secuti exemplum veterani, haud multo post in Rhaetiam mittuntur, specie defendendae provinciae, ob imminētis Suevos; ceterum, ut avellerentur castris, trucidibus adhuc non minus asperitate remedii quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab Imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in proeliis fecisset; et cui erant dona militaria, edebat. si tribuni, si legio industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam aut crudelitatem consensu obiectavissent, solvebatur militia.

XLV. Sic compositis praesentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintae et unacvicesimae legionum, sexagesimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen est) hibernantium. nam primi seditionem coeptaverant: atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum: nec poena commilitonum exteriti, nec poenitentia conversi, iras retinebant. Igitur Caesar arma, classem, socios demittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus.

XLVI. At Romae, nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, *quod, dum*

Patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adulescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipsum et opponere maiestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis et munificentiae summum vidissent. An Augustum, fessa aetate, totiens in Germanias commearare potuisse: Tiberium, vigentem annis, sedere in Senatu, verba Patrum cavillantem? satis prospectum urbanae servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.

XLVII. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe et diversa angebant: *validior per Germaniam exercitus: propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiae imminens: quos igitur anteferet? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, maiestate salva; cui maior e longinquo reverentia. simul adulescentibus excusatum, quaedam ad patrem revicere: resistentisque Germanico aut Druso posse a se mitigari, vel infringi: quod aliud subsidium, si Imperatorem sprevisset? Ceterum, ut iam iamque iturus, legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem, aut negotia varie caussatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fessit.*

XLVIII. At Germanicus, quamquam contracto exercitu, et parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, praemittit litteras ad Caecinam, *venire se valida manu, ac, ni supplicium in malos praesumant, usurum promiscua caede. Eas Caecina aquiliferis signiferisque, et quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat, utque cunctos infamiae, se ipsos morti eximant, hortatur. nam in pace caussas et me-*

rita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. Illi, tentatis, quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partem in officio vident, de sententia legati, statuunt tempus, quo foedissimum quemque et seditioni promptum ferro invadant. Tunc, signo inter se dato, inrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente, quod caedis initium, quis finis.

XLIX. Diversa omnium, quae unquam accidere, civilium armorum facies. non proelio, non adversis e castris, sed iisdem e cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, sanguis palam: causa in occulto: cetera fors regit: et quidam bonorum caesi, postquam, intellecto, in quos saeviretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque ultio et satietas. Mex ingressus castra Germanicus, *non medicinam illud*, plurimis cum lacrimis, *sed cladem* adpellans, *cremari corpora* iubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris: nec aliter posse placari commilitonum manes, quam, si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Caesar, iunctoque ponte tramittit duodecim millia e legionibus, sex et viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.

L. Laeti, neque procul, Germani agitabant, dum iustitio, ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propero silvam Caesiam limitemque, a Tiberio coeptum, scindit: castra in limite locat; frontem ac tergum vallo, latera concaedibus munit. Inde saltus obscuros permeat, consultatque, *ex duobus itineribus breve et solitum sequatur, an impeditius et intentatum, eoque hostibus incautum.* Delecta longiore via, cetera adcelerant.

tur. etenim attulerant exploratores *festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram*. Caecina cum expeditis cohortibus praecire, et obstantia silvarum amoliri iubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Iuvat nox sideribus inlustris: ventumque ad vicos Marsorum, et circumdatae stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis. adeo cuncta incuria disiecta erant: neque belli timor: ac ne pax quidem, nisi languida et soluta, inter temulentos.

LI. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret, quattuor in cuneos dispertit: quinquaginta milium spatium ferro flammisque pervastat: non sexus, non aetas miserationem attulit; profana simul et sacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfanae* vocabant, solo aequantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos aut palantis ceciderant. Excivit ea caedes Bructeros, Tubantes, Vsiptes; saltusque, per quos exercitui regressus, insedere. quod gnarum duci; incessitque itineri et proelio. pars equitum et auxiliariae cohortes ducebant: mox prima legio: et mediis impedimentis, sinistrum latus unaetvicesimani, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga firmavit: post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti: dein latera et frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrere: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Caesar ad-ductus ad vicesimanos, voce magna, *hoc illud tempus obliterandae seditionis, clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere*. Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, caeduntque. simul primi agminis copiae evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter: fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hi-bernis locatur.

LII. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaque adfere: gaudebat, oppressam seditionem: sed, quod largiendis pecuniis et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Retulit tamen ad Senatum de rebus gestis, multaque de virtute eius memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior, et fida oratione. cunctaque, quae Germanicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus.

LIII. Eodem anno Julia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio et Lucio, Caesaribus, spreveratque, ut imparem. nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorem, infamem, et, post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exsilii ratus. Par causa saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio et prave facundus, eandem Juliam in matrimonio M. Agrippae temeraverat. Nec is libidini finis. traditam Tiberio pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat: litteraeque, quas Julia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositae credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quattuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites, ad caedem missi, invenere in prominenti litoris, nihil laetum opperientem. quorum adventu, *breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliariae per litteras daret*: cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. Quidam non Roma eos milites, sed

ab L. Asprenate, Proconsule Africae, missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam caedis posse in Asprenate verti frustra speraverat.

LIV. Idem annus novas caerimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio: ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti: Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adiiiciuntur. Ludos Augustales tunc primum coeptos turbavit discordia, ex certamine histriorum. indulserat ei ludico Augustus, dum Maecenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur, misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

LV. Druso Caesare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus, manente bello; quod, quamquam in aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Catos excursu praecepit. nam spes incesserat, dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae; Segestes, *parari rebellionem*, saepe alias, et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, *ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret; nihil ausuram plebem, principibus amotis: atque ipsi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret.* sed Varus fato et vi Arminii cecidit. Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius, alii pactam, raperat. gener invisus, inimici soceri: quaeque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

LVI. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinque auxilium millia, et tumultuarias catervas Ger-

manorum, cis Rhenum colentium, Caecinae tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello super vestigia paterni praesidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto. nam (rarum illi caelo) siccitate et annibus modicis, inoffensum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut, quod imbecillum aetate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit. Iuventus flumen Adranam nando tramiserat, Romanosque, pontem coeptantis, arcebant: dein tormentis sagittisque pulsus, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui, omissis pagis vicisque, in silvas disperguntur. Caesar, incenso Mattio, (id genti caput,) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium lacessere; quod illi moris, quotiens astu magis quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis, iuvare Cattos: sed exterruit Caecina, huc illuc ferens arma; et Marsos, congredi ausos, prospero proelio cohibuit.

LVII. Neque multo post legati a Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, a quibus circumsedebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum: sed juvenis conscientia cunctabatur. quippe anno, quo Germaniae descivere, sacerdos apud Aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. adductus tamen in spem clementiae Romanae, pertulit patris mandata: benigne exceptus, cum praesidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentis, et ereptus Segestes magna

cum propinquorum et clientium manu. Inerant feminae nobiles: inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrimis, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur et spolia Varianae cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, praedae data.

LVIII. Simul Segestes ipse, ingens visu, et memoria bonae societatis impavidus. Verba eius in hunc modum fuere: *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei et constantiae dies. ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patriae, (quippe proditores etiam iis, quos anteponunt, invidi sunt.) verum quia Romanis Germanisque idem conducere, et pacem quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meae, violatorem foederis vestri, Arminium, apud Varum, qui tum exercitui praesidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et conscios vinciret, flagitavi. testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quae secuta sunt, desleri magis, quam defendi possunt. ceterum et iniecti catenas Arminio, et a factione eius iniectas perpessus sum. Atque ubi primum tui copia, vetera novis et quietis turbidis antehabeo: neque ob praemium, sed ut me perfidia exsolcam; simul genti Germanorum idoneus conciliator, si poenitentiam quam perniciem maluerit. Pro iuventa et errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam, fateor. tuum erit consultare, utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est. Caesar, clementi responso, liberis propinquisque eius incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris, auctore Tiberio, accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit:*

educatus Ravennae puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.

LIX. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum iavitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium, super insitam violentiam, rapta uxor, subiectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Caesarem poscens. neque probris temperabat: *Egregium patrem! magnum Imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se prodicione, neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quae diis patriis suspenderit. coleret Segestes victam ripam: redderet filio sacerdotium: hominem Germanos numquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et secures et togam viderint. aliis gentibus, ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quae quando exuerint, inritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum adulescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos et colonias novas; Arminium potius, gloriae ac libertatis, quam Segestem, flagitiosae servitutis ducem, sequerentur.*

LX. Conciti per haec non modo Cherusci, sed ceterminae gentes; tractusque in partis Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate. unde maior Caesari metus. et ne bellum mole una ingrueret, Caecinam, cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros, ad flumen Amisiam mittit. equitem Pedito praefectus finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quattuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, clas-

sis, apud praedictum amnem convenere. Chauçi, cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentis expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit: interque caedem et praedam reperit undevicesimae legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam et Luppiam amnes inter, vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiae Vari legionumque insepultae dicebantur.

LXI. Igitur cupido Caesarem invadit, solvendi suprema militibus ducique; permoto ad miserationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum et sortem hominum. Praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt moestos locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, et dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein, semiruto vallo, humili fossa, accisae iam reliquiae consedissee intelligebantur: medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora: lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. et cladis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant, *hic cecidisse legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra et suo ictu mortem invenerit; quo tribundli concionatus Arminius, quot patibula captivis, quae scrobes; utque signis et aquilis per superbiam inluserit.*

LXII. Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum, nullo noscente, alienas reliquias an suorum humo tegetret, omnes, ut coniunctos, ut consanguineos, aucta

in hostem ira, moesti simul et infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos, et praesentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosiores hostium credebatur: *neque Imperatorem, auguratu et vetustissimis caerimoniis praeditum, attractare feralia debuisse.*

LXIII. Sed Germanicus, cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque, quem hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos, vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques: missaeque subsidiariae cohortes, et fugientium agmine impulsae, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem, gnaram vincentibus, inquam nesciis, ni Caesar productas legiones instruxisset. inde hostibus terror, fiducia militi: et manibus aequis abscessum. Mox, reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa: Caecina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quam maturime superare. Augustus is trames vastas inter paludes, et quondam a L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi coeno, aut rivis incerta erant; circum silvae, paullatim adclives: quas tum Arminius implevit, compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Caecinae dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit: ut opus, et alii proelium inciperent.

LXIV. Barbari perfringere stationes, seque in-

ferre munitoribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor: et cuncta pariter Romanis adversa; locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia lorice: neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes praelia; procera membra; hastae ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. nox demum inclinantis iam legiones adversae pugnae exemit. Germani, ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus iugis oritur, vertere in subiecta: mersaque humo, et obruto, quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Caecina parendi aut imperitandi habebat; secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, unaetvicesima in laevum; primani ducendum ad agmen; vicesimanus adversum secuturos.

LXV. Nox per diversa inquires: cum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptae voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles: ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum, sanguine oblitum et paludibus emersum, cernere et audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, et manum intendentis repulisse. Coepta luce, missae in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere: capto prope campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed, ut

haesere coeno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus et lentae adversum imperia aures, inrumpere Germanos iubet, clamitans, *En Varus, et eodem iterum fato victae legiones!* Simul haec, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disiciere obvios, protergere iacentes. plurimus circa aquilas labor, quae neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Caecina, dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus, circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. iuvat hostium aviditas, omissa caede, praedam sectantium: enisaeque legiones, vesperscente die, in aperta et solida. Neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quae egeritur humus, aut exciditur cespes: non tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos coeno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, et tot hominum milibus unum iam reliquum diem lamentabantur.

LXVI. Forte equus, abruptis vinculis vagus et clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde consternatio, inrupisse Germanos creditum, ut cuncti ruerent ad portas: quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti, et fugientibus tutior. Caecina, comperto, vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem, obsistere aut retinere militem quiret, proiectus in limine portae, miseratione demum, quia per corpus legati eundem erat, clausit viam: simul tribuni et centuriones falsum pavorem docuerunt.

LXVII. Tunc contractos in principia, iussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: *Vnam in armis salutem: sed ea consilio temperanda, manendumque intra vallum, donec expu-*

gnandi hostes spe, propius succederent: mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perveniri. quodsi fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, sacritiam hostium superesse; at victoribus decus, gloriam: quae domi cara, quae in castris honesta, memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

LXVIII. Haud minus inquires Germanus spe, cupidine, et diversis ducum sententiis agebat: Arminio, *sinerent egredi, egressosque rursus per humida et impedita circumvenirent, suadente: atrociora Inguimero et laeta barbaris, ut vallum armis ambirent: promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam praedam fore.* Igitur orta die prouunt fossas, iniiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, et quasi ob metum defixo. postquam haesere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubae concinuere. exiit clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, *non hic silvas, nec paludes, sed aequis locis aequos deos.* Hosti, facile excidium et paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur: cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguimerus post grave vulnus, pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. Nocte demum reversae legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.

LXIX. Pervaserat interim *circumventi exercitus fama, et infesto Germanorum agmine Gallias peti:* ac, ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed femina, ingens animi, munia ducis per eos dies

induit, militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit: *non enim simplices eas curas, nec adversus externos militem quaeri. nihil relictum Imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet; tamquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Caesaremque Caligulam appellari velit. potiozem iam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compressam a muliere seditionem, cui nomen Principis obsistere non quiverit.* Accendebat haec onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii odia in longum iaciens, quae reconderet, atque promeret.

LXX. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decimam, itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut modice adlabente aestu quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul sidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. et opplebantur terrae: eadem freto, litori, campis facies: neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumenta, sarcinae: corpora exanima interfluunt, occursant. permiscuntur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disiecti, aut obruti. non vox et mutui hortatus iurabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab imprudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involuebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud

minus miserabiles, quam quos hostis circumsidet. quippe illis etiam honestae mortis usus: his inglorium exitium. Lux reddidit terram; penetratumque ad annum Vnsingim, quo Caesar classe contenderat. impositae deinde legiones, vagante fama, submersas: nec fides salutis, antequam Caesarem exercitumque reducem videre.

LXXI. Iam Stertinius, ad accipiendum in deditonem Segimerum, fratrem Segestis, praemissus, ipsum et filium eius in civitatem Vbiorum perduxerat. data utrique venia; facile Segimero, cunctantius filio, quia Quinctilii Vari corpus inclusisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliae, Hispaniae, Italia: quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuvat. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio et cura, sibi que et proelio firmabat.

LXXII. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Caecinae, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas, Nomen *Patris patriae* Tiberius, a populo saepius ingestum, repudiavit; neque in acta sua iurari, quamquam censente Senatu, permisit: *cuncta mortalium incerta; quantoque plus adeptus foret, tanto semagis in lubrico dictitans.* non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem maiestatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant: si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta re publica maiestatem populi Romani minuisset. facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis eius, tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminas.

que inlustres procacibus scriptis diffamaverat. mox Tiberius, consultante Pompeio Macro, Praetore, *an iudicia maiestatis redderentur? exercendas leges esse,* respondit. Hunc quoque asperavere carmina, inceptis auctoribus vulgata, in saevitiam superbiamque eius et discordem cum matre animum.

LXXIII. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus Romanis, praetentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitum inreperit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque conripuerit, noscatur. Falanio obiciebat accusator, *quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos, in modum collegiorum, habebantur, Cassium quendam, nimum corpore infamem, adscivisset: quodque, venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset.* Rubrio crimini dabatur *violatum perivrio numen Augusti.* Quae ubi Tiberio notuere, scripsit Consulibus: *non ideo decretum patri suo caelum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum, inter alios eiusdem artis, interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies eius, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. Iusiurandum perinde aestimandum, quam si Iovem fefellisset: deorum iniurias diis curae.*

LXXIV. Nec multo post, Granium Marcellum, Praetorem Bithyniae, Quaestor ipsius, Caepio Crispinus, maiestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitae iniit, quam postea celebrem miseriae temporum et audaciae hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquires, dum occultis libellis saevitiae Principis adreperit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremum sibi invenere. Sed Mar-

cellum insimulabat, *sinistros de Tiberio sermones habuisse*: inevitabile crimen, cum ex moribus Principis foedissima quaeque deligeret accusator, obiectaretque reo. nam, quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, *statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam: et alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam*. ad quod exarsit adeo, ut, rupta taciturnitate, proclamaret, *se quoque in ea caussa laturum sententiam palam et iuratum*: quo ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, Quo, inquit, loco censebis, Caesar? *si primus, habebam quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam*. Permotus his, quantoque incautius effererat, poenitentia patiens tulit, absolvi reum criminibus maiestatis. de pecuniis repetundis ad recuperatores itum est.

LXXV. Nec Patrum cognitionibus satiatus, iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne Praetorem curuli depelleret, multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quae Pius Aurelius, Senator, questus, *mole publicae viae ductuque aquarum labefactas aedis suas*, auxilium Patrum invocabat. resistentibus aerarii Praetoribus, subvenit Caesar, pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per honesta pecuniae cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri, Praetorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperito, paternas ei angustias esse. tentantis eadem alios probare causam Senatui iussit, cupidine severitatis, in his etiam, quae rite faceret, acerbis. unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio praeposuerunt.

LXXVI. Eodem anno continuus imbribus auctus

Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est aedificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur*. reuicit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam, onera deprecantis, leuari in praesens proconsulari imperio, tradique Caesari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: quod vulgo formidolosum, et pater arguisse dicebatur. Cur abstinerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii taedio coetus, quidam tristitia ingenii, et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim, ad ostendam saevitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est.

LXXVII. At theatri licentia, proximo priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud Patres, dicebanturque sententiae, *ut Praetoribus ius virgarum in histriones esset*. intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis Senatui praebat. valuit tamen intercessio, quia divus Augustus *immunes verberum histriones* quoadmodum responderat, neque fas Tiberio, infringere dicta eius. De modo lucaris, et adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur: ex quis maxime insignia: *ne domos pantominorum Senator introiret; ne egredientis in publicum equites Romani cingerent, aut alibi quam in theatro spectarentur; et spectantium immodestiam exsilio multandi potestas Praetoribus fieret*.

LXXVIII. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium, post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, *militare aerarium eo subsidio niti: simul imparem oneri rem publicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitterentur.* ita proximae seditionis male consulta, quibus sedecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

LXXIX. Actum deinde in Senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augetur. auditaque municipiorum et coloniarum legationes: orantibus Florentinis, *ne Clanis, solito alveo demotus, in annum Arnun transferretur, idque ipsis perniciem adferret.* Congruentia his Interamnates disseruere: *pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivus diductus, superstagnarisset.* Nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes: *quippe in adiacentia erupturum: optune rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit: spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et aras patriis annibus dicaverint. quin ipsum Tiberim nolle, prorsus accolis fluviis orbatum, minore gloria fluere.* Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia, additis Achaia ac Macedonia.

LXXX. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitae in iisdem exercitiis aut iurisdictionibus habere. Caussae variae traduntur: alii *taedio novae curae semel placita*

pro aeternis servavisse; quidam invidia, ne plures fruarentur. sunt qui existiment, ut calidum eius ingenium, ita anxium iudicium. neque enim eminentis virtutes sectabatur, et rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. qua haesitatione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

LXXXI. De comitiis consularibus, quae tum primum, illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim: adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modo, subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut, qui forent, intelligeretur: aliquando, ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. plerumque *eos tantum apud se professos*, disseruit, *quorum nomina Consulibus edidisset: posse et alios profiteri, si gratiae aut meritis confiderent.* speciosa verbis, re inania, aut subdola; quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.